

Zrušením vojenských soudů a prokuratur v Čechách, na Moravě a ve Slezsku ke konci roku 1993 se vytvořil dojem, že neexistuje vojenská justice. Je pravdou, že nyní vojenské soudy a státní zastupitelství nefungují. To však neznamená, že by se na vojenské věci určité soudy a státní zastupitelství nemohly specializovat a již vůbec to neznamená nemožnost určitých řešení nesoucí prvky vojenské justice v době mobilizace ozbrojených sil.

1. Polní státní zastupitelství

Zákon o státním zastupitelství stanoví, že v době branné pohotovosti státu působí vyšší a nižší polní státní zastupitelství. [1] Zákon tak předpokládá existenci významných státních orgánů, aniž by sám či jiný právní předpis blíže určovaly způsob jejich naplnění, působnost a vztah k jiným státním zastupitelstvím. Podivnější je to o to, že zákon stanoví existenci polních státních zastupitelství jako povinnost okamžikem uvedení státu do branné pohotovosti, nikoliv jen jako možnost. Vzniká pochybnost, zda vůbec toto ustanovení zákona je stále platné či se stalo obsoletní. Rozpaky teoretiků nad polními státními zastupitelstvími dokresluje, že v různých komentářích zákona o státním zastupitelství o něm mlčí, [2] jako kdyby to byla bezproblémová otázka, které každý rozumí a nestojí za komentář, nebo se jim věnují jednou větou. [3] Ve skutečnosti potvrzují pravidlo – kde začíná problém, končí komentář.

Současný právní stav je nedostačující pro působnost i správu polních státních zastupitelství. Je zřejmé, že by musela být přijata úprava prováděcími předpisy. V oblasti působnosti formou vyhlášky Ministerstva spravedlnosti, v oblasti statutárních poměrů formou nařízení vlády, které může být vydáno k provedení zákona o státním zastupitelství i bez výslovného zákonného zmocnění, anebo formou rozkazu prezidenta republiky jako vrchního velitele ozbrojených sil.

1.1 Ústavní aspekt

Z hlediska ústavy je řešeno jen zařazení státního zastupitelství do moci výkonné. [4] Všechny ostatní náležitosti ponechává ústava běžnému zákonu. Na zákonu záleží, jaká státní zastupitelství zřídí a zda umožní zřizování speciálních státních zastupitelství. Na rozdíl od soudní soustavy, kde ústava vylučuje zřizování zvláštních soudů a stanoví ji přímo taxativním výčtem, [5] je z ústavního hlediska možná existence polních státních zastupitelství. To je opakem od soudů, kde původně existovaly vojenské soudy a zákon umožňoval v době branné pohotovosti státu existenci polních soudů. Ústava existenci polních i vojenských soudů vyloučila a vojenské soudy mohly působit jen do 31. 12. 1993 na základě ústavní výjimky. [6] Polní státní zastupitelství však z ústavního hlediska mohou být zřízeny, ovšem s tím, že svoji působnost budou vykonávat vůči obecným soudům, jejichž soustavu určuje ústava.

Ústavní konformitu potvrzuje skutečnost, že zákon o státním zastupitelství s možností existence polních státních zastupitelství byl přijat již za účinnosti nové ústavy, která zneumožňuje existenci vojenských i polních soudů. Nešlo tedy o bezmyšlenkovitý přepis původní

struktury prokuratury, když zákonodárce nepřevzal vojenské prokuratury, ale ponechal po dobu zvýšeného vnějšího ohrožení státu možnost působení polních státních zastupitelství, i když nemohou být zřízeny polní soudy.

1.2 Působnost časová

Zákon o státním zastupitelství váže existenci polních státních zastupitelství jako dočasných orgánů na brannou pohotovost státu. Tedy automaticky s ní mají začít působit a zaniknou s jejím ukončením. Branná pohotovost státu byl termín, který dřívější právní řád spojoval s mobilizací ozbrojených sil nařizovanou prezidentem. [7] Mobilizace mohla být částečná a všeobecná. Přičemž již částečnou mobilizací nastávaly účinky branné pohotovosti státu. I bez mobilizace vstupoval stát do stavu branné pohotovosti vyhlášením válečného stavu nebo vypovězením války. Brannou pohotovost státu ukončoval prezident republiky. [8]

Dnes platné právo nadále zná mobilizaci, nikoli stav branné pohotovosti státu, když však i jiné právní předpisy s tímto pojmem nadále pracují. [9] Vzniká otázka, zda se polní státní zastupitelství nestala zrušením právního pojmu branná pohotovost státu obsolentní. Existence státního orgánu musí být zrušena výslovnou novelizací, zvláště je-li počítáno s působností tohoto orgánu v mimořádné a krizové době ohrožení státu. I vzhledem k tomu, že od vypuštění pojmu branná pohotovost státu proběhla řada novelizací zákona o státním zastupitelství, aniž by byla vypuštěna či upravena ustanovení o polních státních zastupitelstvích, polní státní zastupitelství mohou nadále působit v době mobilizace ozbrojených sil při použití dnes platných pojmů, které nahradily původní pojem branná pohotovost státu, ovšem mají stejný obsah. Branná pohotovost byla vázána na stav mobilizace ozbrojených sil, což je nadále termín současného platného práva. Dnes mobilizaci nařizuje a zrušuje prezident republiky na návrh vlády. Jde o pravomoc prezidenta s kontrasignací předsedy vlády. Mobilizace má dva stupně, a to mobilizace částečná, která je spojena se stavem ohrožení státu, a všeobecná, za válečného stavu. [10] Vzhledem k tomu, že již částečná mobilizace vedla k dřívějšímu stavu branné pohotovosti státu s důsledky vzniku polních státních zastupitelství, je i za dnešního stavu rozhodující pro působení polních státních zastupitelství částečná mobilizace a stav ohrožení státu. [11]

Stav ohrožení státu vyhláší parlament na návrh vlády, je-li bezprostředně ohrožena svrchovanost státu nebo územní celistvost státu anebo jeho demokratické základy. K přijetí usnesení o vyhlášení stavu ohrožení státu je třeba souhlasu nadpoloviční většiny všech poslanců a souhlasu nadpoloviční většiny všech senátorů. [12] Stav ohrožení státu je ústavní podmínkou pro vyhlášení částečné mobilizace, záleží však na rozhodnutí prezidenta, zda po rozhodnutí parlamentu nařídí k návrhu vlády částečnou mobilizaci.

Dříve nebyla mobilizace podmíněna usnesením parlamentu o vyhlášení nějakého mimořádného stavu. Historická zkušenost z roku 1938 ukazuje, že prezident republiky přistoupil k vyhlášení všeobecné mobilizace 23. 9. 1938 bez předchozího jednání v parlamentu na základě aktuální mezinárodní situace. V září 1938 tomu ani nemohlo být jinak, protože poslanci i senátoři si během celé mnichovské krize užívali parlamentní prázdniny. Mobilizací se stát ze zákona dostal do stavu branné pohotovosti, což bylo oznamováno vládní vyhláškou. [13] V době první Československé republiky prezident nepotřeboval k nařízení mobilizace návrh ani souhlas vlády, pouze ji musel vyslechnout. Již vyhlášenou mobilizaci musel předložit Národnímu shromáždění k dodatečnému schválení. Rozhodnutí prezidenta o demobilizaci pak bylo vázáno na návrh ministra obrany. Rozhodnutí prezidenta byla podrobena spolupodpisu odpovědného člena vlády. [14] Vláda však určovala a vyhlášovala den ukončení branné

pohotovosti státu, jenž byl ukončen k 31. 12. 1945, když nebylo právně uznáno ukončení tohoto stavu pomnichovskou vládou k 28. 2. 1939. [15] V některých pramenech se lze setkat s tím, že již 20. 5. 1938 byla vyhlášena částečná mobilizace. [16] Ve skutečnosti šlo o povolání jednoho záložního ročníku a příslušníků technických a zvláštních oddílů, což nebyla částečná mobilizace, ale mimořádné povolání záloh, kdy prezident republiky mohl po slyšení vlády povolat až tři nejmladší ročníky záloh. [17]

Vzhledem k nové ústavní úpravě, kde se počítá s ingerencí parlamentu, který svou povahou velkého kolegiálního orgánu není určen na rychlé řešení krizových situací, je vhodné, aby usnesení o stavu ohrožení státu bylo přijato již při znatelném, nikoli již osudovém vyhrocení mezinárodní situace, aby prezident a vláda měli možnost operativně nařídit při dalším zhoršení mezinárodní situace částečnou mobilizaci.

Všeobecná mobilizace je svým vyhlášením podle branného zákona vázána na stav válečný, který podle ústavy vyhláší Parlament ČR. [18] Je nutno říci, že naše ústavní úprava svou vazbou vyhlášení stavu ohrožení státu a válečného stavu na parlament fakticky sama sebe vyřazuje z použití ve skutečně krizové době. Je totiž možné, že stát se dostane do války faktickým útokem druhého, a to okamžitě do situace, kdy nemůže jednat parlament. Jistě by bylo zcela správné, aby prezident vyhlásil mobilizaci i další kroky, aniž by parlament vyhlásil stav ohrožení či válečný stav. Rovněž je nutné odlišit válečný stav ve smyslu naší ústavy, což je pramen práva vnitrostátního, a válečný stav ve smyslu práva mezinárodního, který vzniká vyhlášením války či válečným útokem a končí podepsáním mírové smlouvy (nikoliv koncem války, ať již kapitulací či uzavřením příměří) anebo jinak projevenou vůlí států. Zde můžeme připomenout, že Československo bylo ve válečném stavu ještě dlouho po skončení druhé světové války, a to s Německem do 3. 2. 1955 [19] a s Japonskem až do 8. 5. 1957. [20]

1.3 Působnost místní

Místní působnost je určena samotným názvem státního zastupitelství, je činné ve válečném poli. Blíže může být určena jednak prováděcími právními akty vůči státním zastupitelstvím, a to formou obecných pojmů, nikoliv přesnou územní definicí. Polní státní zastupitelství mohou mít celostátní územní působnost vůči vojákům a válečným zajatcům, ale mohou mít i zvláštní působnost na území válečných operací (fronta) vůči všemu civilnímu obyvatelstvu, ať již přátelskému či nepřátelskému. Co je území válečné operace by pak příslušelo vyhlášovat příslušným vojenským orgánům. Polní státní zastupitelství svou působnost mohou vykonávat i na území cizího státu, ať již spojeneckého či nepřátelského, bude-li toto území okupováno našimi ozbrojenými silami.

1.4 Působnost věcná

Zákon dnes nijak neřeší věcnou působnost polních státních zastupitelství. Z povahy věci by nižší polní státní zastupitelství vycházelo z trestní působnosti okresního státního zastupitelství a působilo vůči okresním soudům, vyšší státní zastupitelství by pak působilo vůči soudům krajským, ale i vrchním, pokud by to právní předpis výslovně stanovil. Působnost by se v kombinaci s osobní působností měla vztahovat na vojáky a podobné osoby plně, dále plně na válečné zajatce a v proměnlivém rozsahu na civilisty zvláště na území válečných operací.

1.5 Působnost osobní

Polní státní zastupitelství může mít rozdílnou působnost vůči různým osobám. Vůči vojákům a jiným osobám podřízeným vojenské pravomoci může mít působnost i vůči trestným

činům jinak příslušejícím civilním státním zastupitelstvím. Takovou působnost mohou mít i vůči válečným zajatcům. Vůči civilním osobám by se jejich působnost uplatnila především na území válečných operací anebo pro zvlášť určené trestné činy namířené proti ozbrojeným silám a obranyschopnosti státu.

1.6 Statutární poměry

Ani statutární poměry polních státních zastupitelství nejsou zákonem upraveny. Lze předpokládat, že polní státní zastupitelství bude obsazeno státními zástupci a dalšími zaměstnanci povolanými k vojenské službě. Tak se fakticky polní státní zastupitelství stává vojenským orgánem, [21] jenž je součástí soustavy státního zastupitelství a zároveň ozbrojených sil. Státní zástupci, soudci, jakož i jiní zaměstnanci státních zastupitelství a soudů jsou podrobeni branné povinnosti a vojenské činné mimořádné službě za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu. Jejich zaměstnavatelé mohou krajskou vojenskou správu požádat o zproštění této povinnosti, pokud je jich nezbytně třeba k chodu civilních státních zastupitelství či soudů. Na to však není právní nárok. Zákonem jsou odvodní povinnosti a vojenské služby zproštění soudci Ústavního soudu. [22]

Pokud bude k výkonu vojenské činné mimořádné služby povolán státní zástupce, může být přidělen na polní státní zastupitelství bez dalšího. Pokud bude povolána jiná osoba, která by měla být jmenována státním zástupcem nebo jeho asistentem v polním státním zastupitelství, musí splňovat zákonné podmínky pro ustanovení do těchto funkcí jako u civilních státních zastupitelství. Vzhledem k tomu, že státní zástupci i jejich asistenti musí mít ze zákona vysokoškolské vzdělání, pak by tomu měla odpovídat i vojenská hodnost důstojnická. U vyšších polních státních zástupců a jejich náměstků by to měla být hodnost vyššího důstojníka.

Nižší polní státní zastupitelství bude podřízeno vyššímu polnímu státnímu zastupitelství. Vyšší polní státní zastupitelství bude mít dvojí podřízenost, a to ve věcech působnosti buď vrchnímu, anebo přímo Nejvyššímu státnímu zastupitelství, a ve věcech správy vyššímu vojenskému orgánu, kterým může být Generální štáb Armády nebo Vojenská kancelář prezidenta republiky, který je vrchním velitelem ozbrojených sil.

Pokud jde o jmenování vyšších a nižších polních státních zástupců, jmenuje je jako vrchní velitel ozbrojených sil prezident republiky. Pokud totiž zvláštní zákon neurčuje jinak, jmenování velitelů vojenských útvarů patří do ústavní pravomoci prezidenta jako vrchního velitele. Rovněž dle dřívějších zákonů jmenoval vyšší i nižší polní prokurátory prezident republiky z důstojníků-právníků právě se zákonným odkazem na jeho postavení vrchního velitele ozbrojených sil s možností přenést toto právo na podřízené vojenské orgány. [23] Ovšem v roce 1957 byla zákonná úprava polních státních zastupitelství ze zákona o prokuratuře vypuštěna [24] a obnovena byla až v roce 1970, kdy všechny vojenské prokurátory včetně polních jmenoval hlavní vojenský prokurátor jmenovaný československým federálním generálním prokurátorem. [25]

2. Soudy

Na rozdíl od státních zastupitelství ústava neumožňuje zřizování polních či jiných vojenských soudů ani v době válečného stavu a taxativně vyjmenovává soudní soustavu. [26] To nevylučuje určitá opatření s prvky vojenské justice, která by však musela být učiněna zákonem. Právní předpis nižší právní síly nedostačuje.

2.1 Soudy a doba mírová

Byť tak zákonodárce neučinil, je ústavně možné v době mírové soustředit působnost trestních soudů vůči některým vojenským oblastem u jednoho či několika soudů ve státě. Takový soud ve svých organizačních a statutárních poměrech nadále zůstane běžným okresním či krajským soudem, ale soustředění určitých vojenských věcí u něj a v rámci něj u konkrétního specializovaného samosoudce či senátu umožní specializaci soudních osob na určité trestné činy spáchané za určitých neběžných okolností. Specializací soudci a přísedící dosáhnou vyššího stupně vniknutí do vojenské problematiky.

Velmi vhodné to bude v případech trestných činů našich vojáků spáchaných v zahraničních vojenských misích, kdy nelze uplatnit obecnou zásadu, že trestný čin soudí soud, v jehož obvodu byl spáchán. [27] Již stávající zákon o soudech umožňuje soustředění určitých agend u některých soudů (doprava, uznání cizích trestních rozsudků, průmyslová práva), [28] obdobným způsobem může být řešena i specializace vojenská.

Takto dojde nejen ke specializaci soudů, ale i státních zastupitelství, kde k tomu stačí vyhláška ministra spravedlnosti. Dozor státních zástupců nad vyšetřováním trestných činů spáchaných našimi vojáky v zahraničí vyžaduje jazykovou znalost a orientaci v příslušných pramenech mezinárodního práva. Proto i zde je vhodné soustředit činnost na specialistu, který bude v trvalém kontaktu s příslušnými vyššími důstojníky útvarů podílejících se na zahraničních misích.

Dnes působí mise v Afganistanu, Iráku a Kosovu. Je zde využíváno především vojáků ze základen v Prostějově, Hranicích a Přerově. V těchto místech se zpravidla po návratu z mise stíhaní vojáci budou zdržovat jako v místech svého bydliště a pracoviště. Proto je vhodné touto činností pověřit Krajský soud v Brně a Krajské státní zastupitelství v Brně, v jejichž obvodu jsou posádky, jejichž vojáci se účastní zahraničních misí, šlo by o soud územně blízký. Rovněž v Brně sídlí Nejvyšší soud, neboť specializaci je vhodné provést i formou specializovaného senátu Nejvyššího soudu pro řešení dovolání, což může být již dnes učiněno rozvrhem práce vydaného předsedkyní Nejvyššího soudu. Specializované soudce a státní zástupce soustředěné v jednom městě, kde je sídlo vojenské Univerzity obrany, je vhodné společně vzdělávat o aspektech týkajících se zahraničních vojenských misí.

2.2 Soudy a doba válečná

Jiná situace nastane v době mobilizace za stavu ohrožení nebo válečného stavu. I zde by byla nutná zákonná úprava, která může umožnit soustředit určitou trestní agendu u některých okresních a krajských soudů s tím, že zákon u těchto soudů vytvoří pobočky činné v poli. U nich by obžalobu zastupovali státní zástupci polních státních zastupitelství a jejich trestní působnost by byla stejná jako působnost polních státních zastupitelství. Formálně by šlo o pobočky mateřských soudů, fakticky by šlo o téměř samostatné útvary, jejichž správu by vykonával k tomu pověřený místopředseda mateřského soudu. V těchto formálně civilních soudech by působili soudci a jejich asistenti, kteří budou povoláni v rámci mobilizace do mimořádné činné vojenské služby. Takže půjde o vojenské osoby podléhající vojenské kázní, byť jako soudci v rámci vlastního soudního rozhodování nebudou podléhat rozkazům a jiným příkazům. Budou vázáni jen zákonem a závaznými mezinárodními smlouvami. [29]

Poznámky a literatura:

[1] § 6 odst. 1 *zákona č. 283/1993 Sb.*, o státním zastupitelství.

[2] Jaroslav FENYK. *Veřejná žaloba 2*, Praha 2002. *Vademecum státního zástupce*, Praha 2003.

- [3] Jiří KOCOUREK, Jan ŽÁRUBA. *Zákon o soudech a soudcích, Zákon o státním zastupitelství – Komentář*, 2. vydání, Praha 1994, s. 441.
- [4] Čl. 80 *Ústavy* č. 1/1993 Sb.
- [5] Čl. 91 odst. 1 *Ústavy*.
- [6] Čl. 110 *Ústavy*.
- [7] § 47 a 48 odst. 1 *branného zákona* č. 92/1949 Sb. Zrušen branným zákonem č. 218/1999 Sb.
- [8] § 5 *zákona* č. 40/1961 Sb., o obraně republiky. Zrušen zákonem č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky.
- [9] § 20 písm. f) a § 28 písm. d) *zákona* č. 2/1991 Sb., o kolektivním vyjednávání. § 25 odst. 5 *zákona* č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích. § 26 odst. 1 *zákona* č. 32/1957 Sb.
- [10] § 23 *branného zákona* č. 585/2004 Sb.
- [11] Zde je možné odkázat i na trestní zákon, kde původní branná pohotovost státu byla hrazena slovy stav ohrožení státu nebo válečný stav. Ovšem setrváváme na tom, že nikoliv přímo tyto stavy, ale až následná mobilizace vedou k aktivaci polních státních zastupitelství. § 92 odst. 2 písm. d), § 96 odst. 2, § 97 odst. 2 písm. b), odst. 3 písm. c), § 105 odst. 4, § 113, § 114, § 115 odst. 2, § 185 odst. 3 písm. c), § 200, § 267 odst. 2, § 282 odst. 3, § 288 odst. 2 trestního zákona č. 141/1961 Sb. ve znění zákona č. 223/1999 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím branného zákona.
- [12] Čl. 7 *ústavního zákona* č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky.
- [13] § 57 odst. 1 a 3 *zákona* č. 131/1936 Sb., o obraně státu. *Vládní vyhláška* č. 183/1938 Sb., o vstupu státu do branné pohotovosti.
- [14] § 23 *branného zákona republiky Československé* č. 193/1920. § 68 Ústavní listiny vyhlášené zákonem č. 121/1920 Sb.
- [15] § 57 odst. 2 a 3 *zákon* č. 131/1936 Sb., o obraně státu. *Vládní vyhlášky* č. 28/1939 Sb. a 162/1945 Sb., o ukončení stavu branné pohotovosti státu.
- [16] *Malý encyklopedický slovník*, Praha 1972, s. 201. *Malá československá encyklopedie*, 1. díl, Praha 1984, s. 834 dokonce uvádí datum 21. 5. 1938.
- [17] § 27 *branného zákona republiky Československé* č. 193/1920 Sb. *Československé dějiny v datech*, Praha 1986, s. 413.
- [18] Čl. 39 odst. 3 a čl. 43 odst. 1 *Ústavy*.
- [19] Válečný stav ukončen prohlášením prezidenta Antonína Zápotockého.
- [20] Čl. 1 a 6 *protokolu o obnovení normálních styků mezi Československou republikou a Japonskem* č. 26/1958 Sb.
- [21] Jan Žáruba charakterizuje polní státní zastupitelství jako vojenské státní zastupitelství. Jiří KOCOUREK, Jan ŽÁRUBA. *Zákon o soudech a soudcích, Zákon o státním zastupitelství – Komentář*, 2. vydání Praha 1994, s. 441.
- [22] § 1, 17 a 25 odst. 1 *branného zákona* č. 585/2004 Sb.
- [23] § 9 ods. 3 *zákona* č. 65/1952 Sb., o prokuratuře.
- [24] *Zákon* č. 65/1956 Sb., o prokuratuře.
- [25] § 30 ods. 1 a § 38 *zákona* č. 60/1965, o prokuratuře ve znění zákona č. 147/1969 Sb.
- [26] Čl. 91 *Ústavy*.
- [27] § 18 *trestního řádu* č. 141/1960 Sb.
- [28] § 37-39 *zákona* č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.
- [29] Čl. 95 odst. 1 *Ústavy*.

Měli bychom vybudovat nový systém civilní jaderné spolupráce, který by zahrnoval mezinárodní sklad paliva, aby země měly přístup k mírové jaderné energii bez rizika šíření jaderných zbraní. To musí být právem každého státu, který se zřekne jaderných zbraní, a zejména rozvojových zemí, které zahajují mírové programy. Žádný systém, který by byl založen na odmítání práv zemí, které hrají podle pravidel, nemůže uspět.

**Obama v Praze mluvil k světu
(z projevu amerického prezidenta Baracka Obamy v Praze)
neděle 5. dubna 2009**

<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=633905>